

گویا و خموش

زندگینامه علمی و ادبی حکیم عمر خیام

بنفشه حجازی

سروش‌نامه

عنوان و نام پدیدآور

: حجازی، بنفشه، ۱۳۳۳ -

: گویا و خموش: زندگینامه علمی و ادبی حکیم عمر خیام / بنفشه حجازی.

مشخصات نشر

: تهران: نشر فرزانه روز، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری

: ۲۷۶ ص.

شابک

: ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۱-۴۷۹-۱

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

یادداشت

: کتابنامه: ص. ۲۳۸.

عنوان دیگر

: زندگینامه علمی و ادبی حکیم عمر خیام.

موضوع

: خیام، عمر بن ابراهیم، ۴۳۲-۵۱۷ق. -- نقد و تفسیر

رده بندی کنگره

: ۱۳۹۷ ۹ گک ح/۳ PIR۴۶۳۵

رده بندی دهلی

: ۸۶۱/۲۲

شماره کتابخانه ملی

: ۵۲۱۷۸۷۲

گویا و خموش

زندگینامه علمی و ادبی حکیم عمر خیام

بنفشه حجازی

اول: ۱۳۹۷

تیراژ: ۷۰۰ نسخه؛ قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

ناظر چاپ: مجتبی مقدم؛ سراج ولد: عبدالرضا طیبیان

حروف نگاری: نوآور؛ لیتوگراف: اطلس نوین

چاپ و صحافی: تاج

تمامی حقوق این اثر محفوظ است.

تکثیر یا تولید مجدد آن کلی و جزئی به صورت (چاپ - فتوکپی - صوت - تصویر - بار الکترونیکی)

بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و موجب تعقیب قانونی خواهد بود.

میدان ونک، خیابان گاندی شمالی، پلاک ۹، واحد ۱۰

تلفکس: ۸۸۸۲۲۴۷ - ۸۸۷۲۴۹۹ - ۸۸۶۷۹۴۴۳

صندوق پستی: ۱۹۶۱۵/۵۷۶

E-mail: info@farzanpublishers.com

Instagram: farzanpublishers / www.farzanpublishers.com

ISBN: 978-964-321-479-1

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۲۱-۴۷۹-۱

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	یازده
اوضاع اجتماعی، سیاسی و مذهبی عصر خیام.....	۱
وضع علم در عصر خیام.....	۷
اوضاع روزگار خیام از زبان خیام.....	۱۱
زندگی خیام.....	۱۳
معلمان خیام.....	۲۷
شاگردان خیام.....	۳۰
چهره‌های خیام.....	۳۷
الف- چهره علمی خیام.....	۳۹
مقدمه.....	۳۹
جبر در مصر و چین قدیم.....	۴۱
جبر در یونان.....	۴۲
جبر در هند.....	۴۴
سیر عمومی علم جبر در دوره اسلامی.....	۴۵
جایگاه خیام در جهان ریاضیات.....	۵۴
آثار ریاضی خیام.....	۵۷
۱- رسالة فی البراهین علی مسائل الجبر و المقابله.....	۵۸

- ۲- رساله در تحلیل یک مسئله ۶۰
- ۳- رساله فی شرح ماثکمل من مصادرات کتاب اقلیدس ۶۱
- ۴- رساله شرح المشکل من کتاب الموسيقى ۶۵
- ۵- مشکلات الحساب ۶۶
- ۶- رساله در صحت طرق هندی برای استخراج جذر و کعب ۶۷
- مثلت حسابی ۶۷
- ط دو جمله‌ای ۷۰
- آثار فلسفی خیام ۷۱
- ۱- رساله فی الوجود ۷۱
- ۲- رساله فی الیه الوجود ۷۳
- ۳- رساله فی التوزن و التکلیف ۷۴
- ۴- الجواب عن ثلاث مسائل ضرورة التضاد فی العالم و الجبر و البقاء ۷۵
- ۵- رساله الضیاء العقلی فی موضوع العلم الکلی ۷۶
- آثار دیگر خیام ۷۷
- ۱- مختصر فی الطبیعات ۷۷
- ۲- رساله قسطاس المستقیم ۷۸
- ۳- میزان الحکم ۷۸
- ۴- رساله فی الاحتمال لمعرفة مقدارى الذهب و الفضة ۷۸
- ۵- لوازم الامکنه ۸۰
- ۶- رساله‌ای در حیّز و وجود ۸۰
- ۷- رساله‌ای در معراج ۸۰
- ۸- خطبه الغراء ۸۰

۸۳	سایر فعالیت‌های خیام
۸۳	الف- نجوم
۸۵	ب- تقویم
۸۹	ج- قسطاس المستقیم
۹۰	د- مترسک
۹۲	ب- چهره ادبی خیام
۹۲	مقدمه
۹۵	علل عدم شناخت چهره واقعی خیام
۹۶	ردّ نسب‌های ناروا به خیام
۹۹	ردّ صوفی‌بودن خیام
۱۰۱	ترجمه رابرت گریوز
۱۰۶	شناخت رباعیات اصیل
۱۰۶	مقدمه
۱۱۳	ویژگی‌های رباعی
۱۱۴	اصول اندیشه، مفاهیم و مضامین کلیدی خیام
۱۱۷	اقدام مآخذی که از خیام نام برده‌اند
۱۱۹	اشعار عربی و فارسی خیام (غیر از رباعیات)
۱۲۰	رباعیات خیام در متون (با ذکر نام)
۱۳۴	رباعیات خیام در متون (بدون ذکر نام)
۱۳۸	رباعی‌گویان معاصر خیام در سده ۵-۶ هجری
۱۴۱	سایر رباعی‌گویان

۱۴۲		قدیمی ترین نسخ خطی رباعیات خیام
۱۴۳		نسخه های مجعول و مزور رباعیات خیام
۱۴۸		رباعیات مردود از نظر فروغی و غنی
۱۵۰		رباعیات دیگران
۱۷۶		مجموعه ها
۱۷۸		یک مجموعه قدیمی ایرانی
۱۷۸		لبخانه
۱۸۰		یک مجموعه جدید ایرانی
۱۸۴		مجموعه فیض برالد
۱۸۷		معرفان ایرانی رباعیات خیام
۱۹۱		انجمن عمر خیام
۱۹۳		عمر خیام در شبکه جهانی اینترنت
۱۹۶		رباعیات خیام
۲۳۸		فهرست منابع
۲۴۴		فهرست نام کسان

در بزرگی سؤال‌هایشان

راجع به خداوند است

و خیام

انسان بزرگی است.

بنفشه حجازی

پیشگفتار

پرداختن به زندگینامه علمی و ادبی حکیم بزرگ و شاعر خردمند، خیام را گویی تقدیری آسمانی، برنامه‌ریزی کرده بود؛ مردی که به دو دنیای عقل و الهام شاعرانه در یکدم تعلق دارد؛ انسانی که با سؤال‌هایش، راجع به مرگ و زندگی بزرگی یافته است. در معرفی چهره‌های علمی و ادبی حکیم از اطناب ملال‌انگیز که وی همواره از آن محترز بود، خودداری شده است. لذا در بیان رسالات سعی بر بحث پیرامون محتوای آموخته شده بلکه به معرفی اجمالی مباحث اکتفا شده است؛ این اختصار تا حدی حق خیام را در نمایاندن جایگاه علمی‌اش ضایع می‌سازد مگر این که مرادی که تمایلی به آن دارند خود در منابع مذکور در پانوشته‌ها به جست‌جو برآیند.

علاقة نگارنده به خیام مانع از درج نظرات مخالفان او نشده اما

بر آنها نیز تأکید مؤکد نکرده است و به مقالاتی که برای کوچک شمردن مفاخر با اتهامات زندقه و شرابخواری و صوفیگری از خلال ابیات واقعی یا دخیل برآمده‌اند نیز واقعی نهاده است چرا که به حد کفایت درآثاری که دربارهٔ خیام منتشر شده مؤلفان محترم سعی جمیل بر دفاع کرده‌اند. یکی از این دفاعیات، نوشته آقای «بهاءالدین خرمشاهی» است. وی دربارهٔ باده خیام چنان می‌نویسد که لذت شرب حقیقت خواننده را مستی می‌افزاید: «اگر اشاره‌ها و مضمون ساریهای خیام پیرامون باده و ستایش مستی و بیخبری در رباعیات از به سنی حقیقی گرفته شود از خیام ژرف‌اندیش... چهره فردی بی مسروایت و ابالی و دائم الخمر و لذت باره و می‌پرست و تلف‌کننده وقت و عمر برآورد و کارنامه ارائه می‌دهد. در شعر حافظ هم اشاره به می و مطرب برآورد می‌شود و توصیف میخانه و خرابات بسیار است ولی قطع نظر از این که این دو بزرگ و بزرگوار دختر رز را به عقد خود درآورده باشند باید از تعمق در شعرشان برمی‌آید که باده‌ای که می‌ستایند و بر معرر آن حساب بسیار مضامین و معانی ژرف پدید می‌آورند غالباً بالصراحه باده انگیزی نیست بلکه به تعبیر راقم این سطور (در آثار حافظ پژوهی‌اش) بادهٔ ادبی است یعنی بادهٔ مجرد و انتزاعی و زیبایی شناختی و هنری و هنرآفرین.»^۱

به هر رو، در مقدمهٔ بخش‌ها ابتدا زمینه‌ها را روشن ساخته‌ام تا

۱. (رباعیات خیام)

در میان آن، صمیمیت و انصاف و انوار و اسرار حکیم شکر خیزم،
مشخص تر شوند. بدیهی است که در این راه سعی بر آن داشته‌ام که
طبق مرام همیشگی‌ام، اسناد و مدارک و گفته‌های موثق دیگران را
نقل کرده و حتی‌الامکان از تحمیل عقاید خود- نه بیان نظر و عقیده
شخصی- اجتناب ورزم.

امیدوارم که حجابهای چهره واقعی این حکیم، امام خراسان،
حجة الحق و الیقین، علامة الزمان، نصیر الحکمة، سید المحققین،
فلکی کبیر، خیام شاعر را در حد وسع توانسته باشم بردارم.
جا دارد که از دوست ارجمند جناب آقای دکتر «موسی دیباج»
که تهیه این کتاب را به نگارنده توصیه کردند و انتشارات فرزانه روز
که آن را به زیور طبع آفرینستند، تشکر کنم.

بنفشه حجازی (فراهانی)

۱۳۹۷